

Němci oslavili v listopadu sté výročí smrti svého básnického reka a poloboha, *Heinricha von Kleist*, jenž padl v půli dráhy, když byl jen napolo urval hvězdný věnec slávy, který, jako jeho amazonská královna, slyšel „šumět stále kolem svého čela“. Sta článků a studií vynořilo se v revuích i denících a všechny chtěly dobře míněnou snahou přiblížit příčinnivému a shonlivému literárnímu dnešku ten životní a umělecký mythus, kterým jest Kleist; ten celý pololegendární zjev koupaný v zbrojné záři a vítězných blescích, složený z tolika protikladů: ze žulového klidu i křečového napětí, z vítězného duševního jasu i nepřístupné zhrdy, ze žhavé básnické vášně i vyrovnané a ovládnuté umělecké moudrosti.

Jsem z těch, jimž není třeba kalendářového svátku, aby četli básníky blízké svému srdci, a není roku, abych nesáhl po Kleistově *Penthesilei* nebo *Princi hamburském* nebo po některé z jeho novel. Tentokráte shodou okolností rozevřel jsem si jeho novely a přečetl jsem si z nich, nevím již po kolikáté v životě, Michala Kohlhaase, *Markýzu z O.* a *Zemětřesení v Chili*. A zase jako vždycky nemohl jsem se dost vynadivit umělecké síle a moudrosti této tvorby. Do roztráštěného, maličerného dneška, kde reportérství pokládají za novelistiku a náladový rozmar za tvorbu, jako by zazněl starý kánon hudební, jako by se vztýčily mezi pouliční tříští a strakatým smetím přísné dorské sloupy, diamantově tvrdé a jasné, klenuté rytmické oblouky jakéhosi ideálního, zaokrouhleného útvaru: cosi, co koření samo v sobě a samo v sobě jest uzavřeno; cosi dokonalého a úplného, jemuž nemůže náhodnost vnější situace nic ubrat, nic přidat.

287
Přemýšlím-li o příčinách tohoto uzavřeného výsostného klidu, jakým působí tyto novely, vidím, že jedna z nich, a snad nejsilnější, jest v tom, že jsou to vesměs práce *vázané na předmět*, ne lyricky rozpoutané nebo didakticky rozvláčné a poučné nebo psychologicky problémové. Kleist chce podat jen to, co se přihodilo, — nic víc, nic méně: dějový rytmus faktů, ne ovšem faktů všech, nýbrž jen faktů vybraných, rozhodných, charakteristických.

Rychle a energicky nutká a žene všecko kupředu; není episod, není odboček; řada událostí stěsnána jest na prostoře pokud možno malé, a odtud ten dojem hutnosti a plnosti, živé pukající formy. Kleist nepodává reflexí, nýbrž jen fakta; a před dialogem dává přednost ději. Všecky osoby, všecka fakta životní jsou u něho *jednosměrné*: nejkratší cestou, ale největší energií vybíjejí své vnitřní nutnosti. Jeho lidé jsou právě *celí* lidé, prostí, naivní, se silnými spolehlivými instinkty; nereagují na nic než právě na tyto instinkty, ale pak reagují vždycky rozhodně, určitě, spolehlivě, jakýmsi podvědomým snovým mechanismem. Jeho *brani-borský koňar* jest uražen ve svém nejvnitřnějším citu, který nese a buduje celou jeho osobnost: v citu pro spravedlnost a řád světový, v citu pro právní a mravní pořádek. A nyní není pro něho jiného života než zjednat si dostiučinění — to je mu i vášní i povinností zároveň a tu plní nebojácně, samozřejmě, s touž mechanickou a osudnou nutností, s jakou vyšinuté kyvadlo snaží se vrátiti do původní polohy. Síla Kleistova a veliká jeho umělecká moudrost jest právě v tom, že toho *nedokazuje obšírně*, že to nijak *složitě nemotivuje*: jest mu to prostou samozřejmostí a nutností, stejnou nutností jako že těleso, zbavené podpory, padá k zemi. Ani Kleist sám, ani jeho koňar nereflektují a nefilosofují o případě; *stalo se — musí se odestát; to a nic jiného*. V této koncentraci jest síla, které bys hledal marně jinde. Všecko jest zde postaveno na základ bezesporné jistoty. A hned řítí se na nás fakta, která nás strhují neodvratně ve svůj vír.

Jak cítí tu zase člověk, že v takovýchto zdánlivých negativnostech spočívá všecka tvůrčí genialita! Nerozdrobovat velikou vášně drobnou motivací — to jako by stálo napsáno před zrakem Kleistovým, když sedal ke své silné, hutné, pádné, a přec tak pokojné a bezpečné novele. Zde cítíš také, jak pochybné a banální jest obvyklé kriterion, jímž vy-

288 šetřuje průměrná kritika umělecké dílo: kriterion pravděpodobnosti. Jest to pravděpodobné nebo nepravděpodobné? táže se obyčejně takový kritik, a co se mu nezdá pravděpodobným, censuruje. Ale pouhá pravděpodobnost v umění nestačí, dobrý pane! *Styl jest jen tam, kde jest nutnost.* Kde autor ukáže prstem: *tudy šel, protože tudy jít musil!* Kde není tohoto samovládneho pocitu nutnosti, není stylu, není uměleckého díla; konečný dojem se třepí a rozkolísává, nevyznívá jednotně.

Na Markýze z O. můžeš pozorovat zase jinou sílu Kleistovu: zdržuje se většinou přímé charakteristiky. Zase negativnost, která jest velký umělecký klad. Rekyně, markýzka O., a řada vedlejších osob charakterisují se samy, svými činy. Má to tu výhodu, že osoby neodhalují nám celého svého nitra, nýbrž jen tu část, která jest zasažena akcí; neleží před tebou anatomický mrtvolný preparát, který přehlédneš jedním pohledem a utřídíš si a tím již provždy se s ním vyrovnáš, nýbrž přešlehnout světlem a tmou vlní se před tebou sám dějový nerv se svým tajemným životem. S tím souvisí i jiná force Kleistova: objektivnost. Kleist nezasahuje svým já nebo zasahuje jím velmi zřídka a velmi málo v ústrojí své novely. Kleist podobá se zde Flaubertovi a čin jeho má stejný význam jako čin Flaubertův: vyjímá povídku z kalné, libovolné náhodnosti a náládovosti a přenáší ji do čisté, cudné a přísné sféry, vysoké, chladné atmosféry básnické. Působí to zvláštním jedinečným kouzlem, vypravuje-li básník věci šílené klidným hlasem a klidným stejnoměrným přednesem; všechn zmatek a nepokoj životní jest tu sveden na jednoho jmenovatele a tím dána jest jednotná umělecká perspektiva, kterou jest nutno dodržeti i v případech zoufalých: umění zmocňuje se tu života a ovládá jej. Cítíš, že jsi ve svéprávné říši, která má své zákony a uniká rozmarům náhodnosti; život jest zde stylisován: jest tvořeno sice z jeho materiálu, ale methodou volního intelektualismu, po záměrech vnitřní vůle umělecké a k účinným vypočteným na cosi trvalejšího, než je sdělení pouhého osobního citu nebo chvilkového dojmu.

Snad překvapí našince, řeknu-li, že u nás vychází mladá umělecká revue, která chce propagovati tytéž vysoké cíle slovem i skutkem; v níž se touží po umění intelektuálním a stylisovaném, po všem, co značí slovo a pojem *umění* protivou k slovu a pojmu *příroda*. A přece jest tomu tak: tato revue opravdových a čestných snah jest *Měsíčník umělecký*, orgán

našich expresionistů. Stačí pročísti si pečlivě vyšlá tři čísla, aby ti bylo patrné, že zde vládá duch, poučený na vysokých uměleckých příkladech minulosti a dychtící obroditi k jich vzoru i českou bídu. Není pochyby sice, že jde posud spíše o snahu než o hotová a dovršená díla, ale i tak jest iniciativnost a směrová opravdovost a ryzost Měsíčníku uměleckého cosi hodného úcty a pozornosti. Jsou zde ostatně již také práce básnické i výtvarné, které jsou více než pouhé sliby. Ale co hlavně těší na tomto novém orgáně našich stylistů, jest methodická přísnost, opravdový intelektualism v kritické jeho části. Jest skutečnou radostí čísti na př. v posledním sešitě kritické poznámky K. Čapka, Frant. Langra a Jana Thona o staré komedii Plautově, o lyrice Hebblově, o drobných prózách Mahenových. To jest opravdu *myšleno*, kde jinde obyčejně v podobných případech se frázuje a třáská pohodlně prázdnými slovy. Tyto recenze mají myšlenkovou úroveň, mají methodu, mají kriteria, mají požadavky. A mohou mnoho prospět v zkaleném a zmateném českém světě literárním a uměleckém: vykuklí mnohého siláckého geniálního z jeho lví kože a ukáží jej v přirozené podobě.

Nikde nebylo umění tolik improvizováno a tak lehkomyšlně improvizováno jako u nás. Že přichází konečně mládež, která se chce vzdáti pohodlných a výnosných klamů a cítí a ctí umění jako přísný řád a opravdovou řeholi, jest možno jen vítat; měli by ji vítat, kdyby dobře rozuměli celkovému vývoji kulturnímu a jeho logice, i ti, kdož s ní nesouhlasí: jako korektiv vlastního bezmezí a vlastní laxnosti a rozpoutanosti.

Jest také radostný a slibný zjev, že na Uměleckém měsíčníku pracuje přátelská družina seskupená po vnitřním ideovém spříznění. Český individualism odkoukal si z opravdového individualismu posud jen hlavně jeho slabiny a ve své nehoráznosti, aby se vyhnul příhaně školy nebo kliky, dával přednost chaotické strakatíně a náhodným slepencům. Bylo by již sverchovaně na čase čeliti těmto bezmyšlenkovitým frázím, které u nás posud grasírují a jsou vykořisťovány ve prospěch jakéhosi soustavného a justamentového separatismu a divošství à tout prix. Tento samotářský atomism, tato sterilní misantropie a nedružnost natropila již více škody u nás, než bude se jí kdy možno dopočísti.

Jest třeba již jednou říci zcela hlasitě, že jednotlivec v umění lehce zbloudí, kde není podporován bratrskou spoluprací své rodiny nebo sku-

290 piny: že myšlenka jednotlivcova sílí a tříbí se na myšlenke hromadné a že myslit ve sboru jest zrovna tak krásné jako zpívat ve sboru. Práce umělecká má tu vedle kouzla sobě vlastního i celé posvěcení krásného divadla a líbezně melodické hry.

Zikmunda Wintra Sebrané spisy

Soubory literárních děl, tak četné v poslední době v naší literatuře, rozmnoženy jsou o nové sebrání Wintrovo, jehož leží přede mnou první dva sešity, vydané nákladem Ottovým. Sebrané spisy Wintrovy obejmou celou beletrii i kulturně historické črty, obrázky a studie spisovatelovy, takže vyloučeny budou jen autorovy veliké kulturně historické monografie rázu naukového. Z předmluvy, kterou předelal tomuto souboru Zikmund Winter, jest patrné, že nevidí těžiště svého životního díla v tvorbě básnické a umělecké, nýbrž že cítí dobře obojakost a dvojakost své práce, roztržené mezi stránku naukovou a beletristickou. Winter jako beletrista byl u nás v poslední době patrně přeceněn, byv stavěn nad Jiráska. Soud ten nebude možno držeti a Sebrané spisy podnítí dříve nebo později jeho revisi. Barvitý starý jazyk i autentický detail neobyčejně živý a pitoreskní způsobil toto přecenění umělecké a básnické části díla Wintrova. Ale to jsou podružnosti, kterým nedrží rovnováhu vlastní tvůrčí síly autorovy: komposice celková, dramatický rytmus, stavba ideová i figurová, perspektivně bohatství a hloubka. Campanus ukázal nesporně nedostatek uměleckých a básnických sil Wintrových pro velikou románovou komposici a vymezil význam jeho na drobný, barvitý, často groteskní žánr; a zde podal Winter jedině práce, které plně zmohl a jež působí tedy esteticky uspokojivě. Autor sám s milou skromností posílá své spisy do českého světa „s nadějí, i když v myslí čtoucích neuvedou moderní sensace, že jim prostá vypravování alespoň zkrátí dlouhé zimní večery“. Sebrané spisy Wintrovy seřazeny jsou chronologicky po době svého vzniku; počátek činí Rakovnické obrázky.

Pan Arnošt Dvořák

chtěl opravdu pokračovati, jak vykládal v Národních listech 11. prosince, v diskusi o významu svého Václava IV.¹ a já opravdu odmítl jsem uveřejnění toto pokračování, ale ne z důvodů, které vypisuje p. Dvořák ve svém zaslánu, nýbrž proto, že by to bylo zbytečné mrhání času i místa. Z nového pokračování p. Dvořákova

1 - [Srov. zde str. 102—105.]